

MINISTERIO DE
educación
ESTADO PLURINACIONAL DE BOLIVIA

Wiñay Pacha

Allin kawsaypaq

Aymuray killa 2012 wata

Qhichwata yachaqarikunapaq

10
Chunka

RURI

Tatanchikta mamanchikta
riqsirisun _____ 3
Ñawpa watakunapi warmi
mañaqaku _____ 8

Imatataq kunan yachaqarisunchik?

Kay yupaypiqa runa ayllumanta,
pikunachus ayllupi kaqkunawan
rimaykunata apaykachayta
yachaqarikusunchik.

WiñayPacha

Bolivia Suyu Yachay Kamachina Wasip sapa iskay
qanchischaw qhichwa simi yachachiynin.

Yachay Kamachina.

Ñawra Kawsaypura Rimaykuna Kamachina T'aqa.

Av. Arce Nº 2147

Karu rima: 2442144 – 2442074

e-mail: winaypacha@minedu.gob.bo

Yachay Kamachiq: Roberto Aguilar Gómez
UPIIP Umalliq: Walter Gutiérrez Mena
Purichiq: Aurora Quinteros
Yanapaq: Samuel Yanaje Yarvi
Qillqaq: Juan Revollo Valencia
Yanapakuq: Yascara N. Lastra Vargas
Phutukuna: Juan Revollo Valencia (2011)
P'anqap uyan: Chuwi Suyu runa ayllu.
Siqichaq: ORURO Artes Gráficas s.r.l.
Ñit'iq:

La Paz - Bolivia 2012

Kapuy sutirantikuna

Kapuy sutirantikunaqa kikin runa
sutirantikunallawan qallarinku, chay
kapuyta qhawachiq k'askaqa -p chanta
-pa kanku. Iskayninku kapuymanta
parlanapaq apaykachakunku Chaywanpis
maypi chayri mayk'aq mayqin k'askaqa
apaykachayta allinta yachana: sutiranti
uyaywapi tukukuptinqa -p k'askaqa
k'askachina, sutiranti upayaripi
tukukuptinqa -pa k'askaqa k'askachina.

Kapuy sutiranti	Kastillapi
Ñuqap	(Mío)
Qampa	(Tuyo)
Paypa	(Suyo)
Ñuqanchikpa	(Nuestro)
Ñuqaykup	(Nuestro)
Qamkunap	(Vuestro)
Paykunap	(Suyo/de ellos)

Wakin llaqtakunapiqa kay sutirantip
uyarikamaynin imaymanamanta
kanman:

Ñuqaypa chayri Ñuqappa, Qampa(q),
Paypa(q), Ñuqanchikpa(q),
Ñuqayku(q), Qamkuna(q),
Paykunappa.

Jinapis qillqakuyninqa ñancharisqaña.

Jinallataq kapuymanta parlanapaqqa
kapuy k'askaqkuna kallantaq.

-y, -yki, -n, -nchik, -yku, -ykichik, -nku

Kay k'askaqkunaqa sutiman k'askasqa
kanku. Chaywantaq pippata kasqan
yachakun.

Llaqta-y	(Mi pueblo)
Awtu-yki	(Tu auto)
Uma-n	(Su cabeza)
Jallp'a-nchik	(Nuestra tierra)
P'anqa-yku	(Nuestro libro)
Qullqi-ykichik	(Vuestro dinero)
Manka-nku	(Su olla (de ellos))

Tatanchikta mamanchikta riqsinachik

1 Kay ayllup kawsayninta riqsinachik.

Qusa. Esposo.
Warmi. Esposa.
Qhari wawa. Hijo.
Warmi wawa. Hija.
Tura. hermano.
Pana. Hermana.

Kayqa Cardozo Alvares Ayllu.
Tata Leop ayllusutinqa Cardozo.
Mama Juliap ayllusutinqa Alvares.
Mama Juliawan Tata Leowanqa Tarapayamanta kanku.
Wawanku Katia chanta Julianqa P'utuqsi llaqtapi paqarikunku.
Mama Juliaqa 43 watayuq, Tata Leoqa 45 watayuq.
Warmi wawanku Katiaqa 19 watayuq, qhari wawanku Juliantaq 23 watayuq.
Tata Leoqa p'achata siran, Mama Juliataq wayrasimipi llamk'an.
Katiaqa Jatun yachaywasipi yachaqakun, Juliantaq Mama Yachaywasitaña qallarín.

2

Cardozo Alvares ayllumanta rimaykunata junt'achinachik.

Mama Juliaqa Tata Leop _____.

Mama Juliaqa Katiap chanta Julianpa _____n.

Katiawan Julianwanqa Juliap chanta Leop _____.

Tata Leoqa Mama Juliap _____n, chantapis Katiap jinataq Julianpa _____n.

3

Mayk'a watayuqchus sapa juk kasqankuta junt'achinachik.

Mayk'a watayuqtaq kanku?

Tata Leoqa _____ watayuq.

Mama Juliaqa 43 _____.

Katiaqa _____ watayuq.

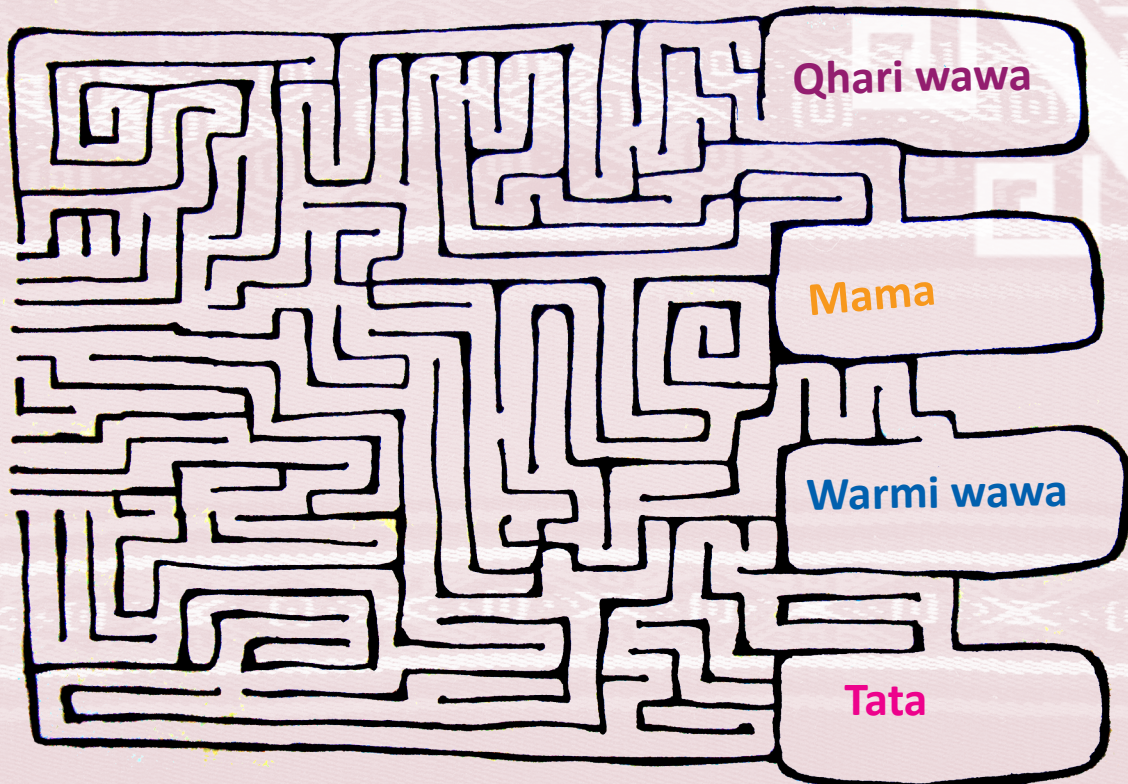
Julianqa _____.

Qamri, mayk'a watayuqtaq kanki?

_____

4

Juk ñanta jap'ispa sutinwan tinkuchinachik.

5

Ruwasqankumanta rimaykunata junt'achinachik.

Imatataq sapa juk ruwanku? Tapurikuspa kutichinachik.

Imapitaq tata Leo llamk'an?

Tata Leoqa _____ siran.

Imapitaq Mama Julia llamk'an?

Mama Juliaqa _____ llamk'an.

Imatataq Katiawan Julianwan ruwanku?

Paykunaqa yachaqaq _____.

Katiaqa Jatun Yachaywasipi _____.

Juliantaq _____ yachaywasipi yachaqan.

6

Kay tapuykunata qammanta willaspa kutichiy.

Imataq sutyiki?

_____

Imataq ayllusutyiki?

_____

Maymantataq kanki?

_____

Imapitaq llamk'anki?

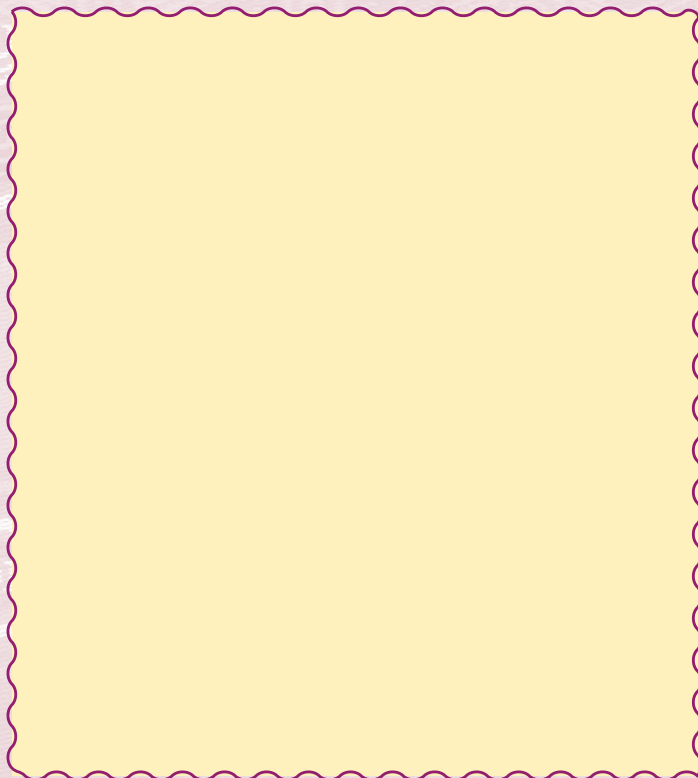
_____

Maypitaq tiyakunki?

_____

Mayk'a watayuqtaq kanki?

_____

7 Kay ayllumanta ñawirinachik.

Mama Winitaqa warmikunap kamachiqnin. Payqa kimsa chunka iskayniyuq watayuq chantapis iskay wawayuq. Kunanqa wasillanpi llamk'an. Kikin Tarawuku llaqtapi tiyakun.

Qhari wawan Pawluqa, paywan kachkan. Payqa 11 watayuq. Uwijata michin. Yachaywasimanqa khuskan p'unchawllata rin.

Warmi wawanpa sutinga T'ikita. Payqa qanchis watayuq. Chakinmanta mana ancha allinchu, chayrayku mamallanwan sapa p'unchaw qhipakun.

8 Kay kutichiykunapaq tapuykunata qillqarinachik.

1. *Imataq Pawlu chanta T'ikitaq mamankup sutin?*
Pawlu chanta T'ikitaq mamankup sutinga Winita.
2. _____?
Kimsa chunka iskayniyuq.
3. _____?
Tarawuku llaqtapi tiyakun.
4. _____?
Pawluqa mamanwan kachkan.
5. _____?
Chunka jukniyuq.
6. _____?
Payqa uwijata michin.
7. _____?
Ari, payqa yachaqakuq.
8. _____?
Payqa qanchis watayuq.
9. _____?
Mamallanwan qhipakun.

9

“Mana” rimaywan kutichiykunata qillqanachik.

Tata Leoqa Julianpa wawanchu?

Mana tata Leoqa Julianpa wawanchu. Payqa Juliap qusan.

Mama Juliap ayllusutinqa Pirqachu?

_____

Uru Urumantachu Mama Juliaqa?

_____

Tarapayapichu Julianwan Katiawanqa paqarikunku?

_____

Mama Juliaqa 45 watayuqchu?

_____

Julianqa 15 watayuqchu?

_____

Tata Leoqa yachachiqchu?

_____

Mama Juliaqa 30 watayuqchu?

_____

Pawluqa Sucrepichu tiyan?

_____

Winitap warmi wawanqa Isawilachu?

_____

10

“Mana” chayri “Ari” ñispalla qammanta tapuykunata kutichiy.

Qampa sutykiqa Jorgechu?

Mana.

Argentinamantachu kanki?

_____

Qamqa kastilla simitachu parlanki?

_____

Qamqa yachaqaqchu kanki?

_____

Boliviaqa Republicachu?

_____

Ñawpa watakunapi warmi mañaqaku

Unayqa qhariwan warmiwanqa raymikunaman rispa riqsinakuq kanku. Jinapis imaymanamanta tukuy chiqanpi riqsinakuq kanku. Wakin tatakunaqa kikin raymimanta warmiwan ripusqankuta willakuyta yachanku. Jinata warmiwan wasiman chayaytawantaq tatanman mamanman riqsichiq kanku ñin. Jinata warmiwan chayamuptintaq, chay warmiwanpunichus tiyayta munasqanta tapuq kanku ñin. Waynawan sipaswan tiyanankuta ñiptinkutaq, qharip ayllunqa warmi aylluta parlamunapaq wakichikuq kanku ñin.

Qhari ayllu warmi aylluta parlapamuq risqankuqa imaymana llaqtakunamanjina kasqanta uyarikullantaq. Wakin llaqtakunapiqa tata manaqa mayqin sipsa ayllu masillawanpis warmi aylluta parlamuq rina kaq ñinku. Wakinkunapiqa juk p'unchaw chimpamunankuta willaq kanku. Wakinkunapiqa warmi wawankup makinta mañaaq jamunankuta willaq kanku. Jinapis chayqa warmi ayllu -tiyachunku- ñiptinraqmin qhatirin.

Qhari aylluqa tukuy ayllumasikunantin juk jatun qutupi mikhunata, t'antata, upyanata chanta kankata q'ipiriykukuspa warmi ayllup wasinman chinkarikapunku. Warmip wasinpiqa ñapis suyachkankuña. Chayaytawantaq, qhari ayllu chanta warmi aylluqa imaymanata parlakuspa chantapis tapunakuspa upyayta qallarinku. Khuskan tutamantaqa kankata mikhunku. Sut'iyayninpaqtaq takispa tususpa warmitaqa qhari ayllu wasinmanta jurqhun.

Kunan p'unchawkunapiqa manaña jinañachu ...

Imaynataq kay yachaykuna rikch'arisunki?

Kay winaypacha@minedu.gob.bo,
aquinteros@minedu.gob.bo
kaqkunaman qillqarimuy.

